

Sygn. akt III CSKP 85/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 kwietnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący)

SSN Marian Kocon

SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Dyrektora Archiwum Narodowego w K.
przeciwko K. Zakładom W. sp. z o.o. w K.

o ustalenie i wydanie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 28 kwietnia 2021 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 10 grudnia 2018 r., sygn. akt I ACa (...),

1. oddala skargę kasacyjną;

**2. zasądza od powoda na rzecz strony pozwanej kwotę 5400
(pięć tysięcy czterysta) zł tytułem kosztów postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powód Skarb Państwa - Dyrektor Archiwum Państwowego w K. w pozwie skierowanym przeciwko K. Zakładom W. S.G. Ż. sp. z o.o. w K. domagał się ustalenia, że własność materiałów archiwalnych nie przeszła na stronę pozwaną na podstawie umowy z dnia 10 kwietnia 2000 r. zawartej pomiędzy K. Zakładami U. „R.” Spółdzielnią Pracy w K. i K. Zakładami W. „S.” sp. z o.o. w K., ewentualnie stwierdzenia nieważności tej umowy w części dotyczącej zbiorów artystycznych stanowiących materiały archiwalne, wchodzące w skład państwowego zasobu archiwalnego, wymienionych w piśmie procesowym powoda z dnia 23 stycznia 2012 r. i wydania mu tych materiałów.

Wyrokiem z dnia 10 kwietnia 2017 r. Sąd Okręgowy w K. oddalił powództwo. W ramach podstawy faktycznej rozstrzygnięcia ustalił, że w 1902 r. został utworzony K. Zakład (...), który stał się w 1906 r. własnością S. Ż. i zaczął funkcjonować w formie spółki jawnej pod firmą K. Zakład W. S.G. Ż. i Spółka z siedzibą w K. przy Al. (...). Zarządzeniem Ministra Przemysłu Drobego i Rzemiosła z dnia 18 grudnia 1952 r. przedsiębiorstwo to zostało przejęte pod przymusowy zarząd państwowy, który powierzono K. Zakładom S. w K. Orzeczeniem Przewodniczącego Komitetu Drobnej Wytwórczości z dnia 21 stycznia 1960 r. stwierdzono przejście na własność Państwa tego przedsiębiorstwa i wskazano, że do dnia 8 marca 1958 r. znajdowało się ono pod przymusowym zarządem państwowym i z tą datą przeszło na własność Państwa, jeżeli w międzyczasie na podstawie decyzji władz poszczególne składniki majątkowe nie zostały zwrócone właścicielowi.

W dniach 12 i 25 maja 1962 r. Archiwum Państwowe Miasta K. i Województwa (...) w K. przeprowadziło wizytację składnicy akt w K. Zakładach S. w K., w toku której ustalono, że na terenie tego zakładu znajdują się akta będące własnością A. Ż. obejmujące akta własne i kartony robocze. W dniu 25 maja 1962 r. A. Ż. oświadczył, że akta K. Zakładu (...) S.G. Ż., będące jego prywatną własnością i znajdujące się w lokalu przy Al. (...) przekazuje Archiwum Państwowemu dla K. i Województwa K. Protokół zdawczo - odbiorczy miał być sporządzony po uzgodnieniu terminu przejęcia. Do dnia 31 grudnia 1975 r. Zakład ten funkcjonował w strukturze, mającego status przedsiębiorstwa państwowego, K. Zakładów S., a następnie K. Przedsiębiorstwa (...) „R.”, które z dniem 1 stycznia 1976 r. zostało

odpłatnie przekazane do Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy i przeszło na rzecz Wojewódzkiej Usługowej Spółdzielni Pracy „G.” w K., po czym na bazie mienia K. Przedsiębiorstwa (...) „R.” powstała Spółdzielnia Pracy K. Zakłady (...) „R.”, która w latach 1981-1988 przekazała do Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy w W. (CZSP) kwotę 16 128 344 zł tytułem zapłaty za wszystkie środki trwałe (budynki, pawilon rzemieślniczy, maszyny, środki transportowe, adaptacje w obcych obiektach), otrzymane przez CZSP z Przemysłu Terenowego (Skarbu Państwa), według stanu na dzień 1 stycznia 1976 r., a pochodzące ze zlikwidowanego K. Przedsiębiorstwa (...) „R.”.

Postanowieniem z dnia 30 stycznia 1978 r. Sąd Rejonowy w K. na wniosek Wojewódzkiej Usługowej Spółdzielni Pracy „G.” K. Kombinatoru Usługowego w K. wpisał do rejestru Spółdzielnię - zakład własny działający według zasad pełnego rozrachunku gospodarczego – K. Zakłady (...) „R.” Wojewódzkiej Usługowej Spółdzielni Pracy „G.” w K. (WUSP). Z dniem 1 stycznia 1981 r. K. Zakłady (...) „R.” zostały wyłączone ze struktur WUSP „G.” i na bazie przekazanego majątku powstała Spółdzielnia Pracy „R.”.

W 1992 r. na zlecenie Prezydenta Miasta K. oraz Miejskiego Konserwatora Zabytków przeprowadzono w K. Zakładzie W. kompleksową inwentaryzację pod kątem przyszłych działań konserwatorskich. Kolejny spis z natury przeprowadzono od dnia 10 października do 30 listopada 1999 r., którym objęto: a) materiały archiwalne dotyczące działalności zakładu witrażowego W. E. i A. T., który działał w latach 1902-1906 pod nazwą K. Zakład (...) S.G. Ź. działającego w latach 1906-1952 i zakładu przejętego pod zarząd państwowy w 1952 r. oraz upaństwowionego w 1958 r.; b) kartony do witraży; c) projekty, rysunki, kalki, szablony; d) witraże i mozaiki; e) wyposażenie mienia ruchomego.

W opinii z dnia 12 czerwca 1996 r. sporządzonej na zlecenie Zarządu K. Zakładów (...) „R.” w K., adwokat K. B. stwierdził, że wszystkie kartony - wzory witrażów stanowiły własność Spółdzielni „R.”, ponieważ majątek byłych Zakładów W. do czasu likwidacji państwowego przemysłu terenowego stanowił własność państwa.

W dniu 10 kwietnia 2000 r. pomiędzy K. Zakładami (...) „R.” Spółdzielnią Pracy w K. a stroną pozwaną została zwarta umowa kupna - sprzedaży, której przedmiotem było całe mienie ruchome będące własnością sprzedającej Spółdzielni oraz zbiory artystyczne znajdujące się w Zakładzie W. przy Al. (...) w K., których szczegółowy wykaz został zawarty w arkuszach inwentaryzacyjnych stanowiących załącznik do tej umowy, za kwotę 340 000 zł. Umowa obejmowała wszystkie materiały potrzebne do wykonywania witraży oraz wszystkie rzeczy, które dotyczyły tej produkcji, kartony, kalki i witrażyki. Postanowieniem Sądu Rejonowego w K. z dnia 25 października 2005 r. Spółdzielnia Pracy w likwidacji K. Zakłady (...) „R.” została wykreślona z Krajowego Rejestru Urzędowego Podmiotów Gospodarki Narodowej.

Status prawny tej Spółdzielni i strony pozwanej powodował, że jako podmioty niepaństwowe były wyłączone spod tzw. nadzoru archiwalnego, wykonywanego przez właściwe archiwum państwowe. Skarb Państwa - Archiwum Narodowe w K. powziął wiedzę o powyższej umowie dopiero z pisma Stowarzyszenia Miłośników W. z dnia 30 stycznia 2006 r., zaniepokojonego groźbą likwidacji K. Zakładów W. S.G. Ż. sp. z o.o., która od 2000 r. kontynuowała tradycję przedsiębiorstwa Ż.

Decyzją z dnia 28 stycznia 2002 r. Minister Gospodarki stwierdził nieważność zarządzenia Ministra Przemysłu Drobного i Rzemiosła z dnia 18 grudnia 1952 r. w sprawie ustanowienia przymusowego zarządu państwowego nad przedsiębiorstwem K. Zakład (...) S. G. Ż. i Spółka, a także orzeczenia Przewodniczącego Komitetu Drobnej Wytwórczości z dnia 21 stycznia 1960 r. w sprawie stwierdzenia przejścia na własność Państwa tego przedsiębiorstwa.

Sąd Okręgowy wyjaśnił, że powód nie może wywodzić prawa własności do spornych ruchomości z aktów nacjonalizacyjnych wyżej opisanego przedsiębiorstwa, gdyż były one nieważne, co potwierdziły decyzje Ministra Gospodarki, jak również nie może opierać prawa własności na oświadczeniu A. Ż. z dnia 25 maja 1962 r., bowiem nie zostało wykazane przeniesienie posiadania tych ruchomości, a ponadto nie dochowano formy aktu notarialnego, jak tego wymagał art. 358 § 1 i 2 kodeksu zobowiązań z 1933 r., a także nie zostało złożone w imieniu spółki. W takiej sytuacji CZSP stał się właścicielem tych ruchomości na

podstawie art. 169 k.c. w związku z nabyciem ich od K. Przedsiębiorstwa (...) „R.” które to przedsiębiorstwo było w ich posiadaniu. Następnie własność przeszła na WUSP „G.” w K. i ostatecznie na Spółdzielnię Pracy K. Zakładów (...) „R.”. Materiały objęte pozwem powstały w wyniku działalności niepaństwowych jednostek organizacyjnych, tj. przede wszystkim w czasie, gdy funkcjonowała spółka jawna K. Zakład (...)S.G. Ż. W chwili zawarcia umowy z dnia 10 kwietnia 2000 r., wszystkie materiały podпадаjące pod definicję materiału archiwalnego w rozumieniu art. 1 ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (jedn. tekst: Dz. U. z 2020 r., poz. 164; dalej: „ustawa archiwalna”) stanowiły własność Spółdzielni Pracy (...) „R.” i wchodziły w skład ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego. Zdaniem Sądu pierwszej instancji nie jest możliwe wyłożenie przepisów tej ustawy w zgodzie z art. 21 Konstytucji RP, a ustawa archiwalna weszła w życie w czasie obowiązywania Konstytucji PRL z 1952 r., która nie zawierała regulacji odpowiadającej art. 21 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., a w konsekwencji z punktu widzenia obowiązujących przepisów Konstytucji RP nie mogło nastąpić uwzględnienie powództwa, skoro ustawa nie przewiduje odszkodowania za odjęcie własności materiałów archiwalnych.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił apelację powoda. Sąd drugiej instancji nie podzielił zarzutów apelacyjnych skierowanych przeciwko podstawie faktycznej rozstrzygnięcia. Pominięcie przez Sąd Okręgowy rozpoznania zarzutu zasiedzenia spornych ruchomości, w ocenie Sądu Apelacyjnego, nie miało wpływu na wynik sprawy, gdyż: po pierwsze, zasiedzenie nie mogło biec na rzecz Skarbu Państwa ze względu na zaistnienie okoliczności, o których stanowi art. 121 pkt 4 w zw. z art. 175 k.c.; po drugie, Skarb Państwa nie mógłby w okolicznościach sprawy zostać uznany za samoistnego posiadacza w dobrej wierze; po trzecie, nabycie przez zasiedzenie mogłoby mieć znaczenie tylko wówczas, gdyby następnie nie doszło do przejścia prawa własności na inne podmioty (w tym wypadku CZSP). Sąd drugiej instancji nie podzielił stanowiska Sądu pierwszej instancji, że art. 44 ustawy archiwalnej nie mógł stanowić podstawy do orzekania w sprawie. Zwrócił uwagę, że art. 44 tej ustawy stanowi o odjęciu własności podmiotowi indywidualnemu, przy czym materiały archiwalne stają się własnością Skarbu Państwa dopiero z chwilą trwałego zaprzestania działalności

przez jednostkę organizacyjną, o której mowa w art. 42 tej ustawy. W związku z czym, o ewentualnym ograniczeniu praw można by mówić w odniesieniu do ich następców prawnych, których krąg jest istotnie ograniczony przez art. 43 ust. 1 tej ustawy. Sięganie bezpośrednio do przepisów Konstytucji musiałoby być następstwem uznania, że pozwany nie nabył własności spornych rzeczy. Zatem w sytuacji, gdy nabył skutecznie ich własność, nie może być mowy o wywłaszczeniu.

Zdaniem Sądu drugiej instancji strona pozwana na podstawie umowy z dnia 10 kwietnia 2000 r. nabyła własność spornych ruchomości od Spółdzielni Pracy „R.”, która wcześniej nabyła je jako element przedsiębiorstwa od CZSP, który z kolei przejął je odpłatnie od K. Przedsiębiorstwa (...) „R.” w K. Zakładając nawet, że temu ostatniemu podmiotowi nie przysługiwała własność materiałów archiwalnych, wówczas CZSP i tak nabyłby prawo własności na podstawie art. 169 § 1 k.c., a ewentualnie na podstawie art. 174 § 1 k.c. Sąd drugiej instancji zwrócił też uwagę, iż strona powodowa nie wykazała, aby sporne materiały weszły do ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego. Objęte pozwem ruchomości można podzielić na dwie zasadnicze grupy. Pierwsza obejmuje materiały powstałe w latach 1902-1952, a druga materiały powstałe po 1952 r. Jeśli chodzi o pierwszą z nich, to nie zostały wytworzone przez Spółdzielnię „R.” i ponadto nie mogły należeć do państwowego zasobu archiwalnego w rozumieniu § 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 19 lutego 1957 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego. Odnośnie do drugiej grupy materiałów nie zostało wykazane, że zostały wytworzone w ramach spółki znajdującej się pod zarządem państwem, czy też w ramach przedsiębiorstwa państwowego, względnie jeszcze później.

W ocenie Sądu Apelacyjnego gdyby nawet przyjąć, że sporne ruchomości weszły do ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego, to wówczas strona pozwana nabyła w dniu 10 kwietnia 2000 r. własność tych materiałów na podstawie art. 169 § 1 k.c., zważywszy, że w tym czasie nie obowiązywał jeszcze § 3 art. 169 k.c., a z tego należy wyprowadzić wniosek, że ustawodawca dopuszczał możliwość nabycia od osoby nieuprawnionej rzeczy wpisanych do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury. Ponadto mogło również dojść do nabycia przez pozwaną własności tych ruchomości przez zasiedzenie.

Wreszcie, gdyby przedmioty te rzeczywiście weszły w skład ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego, to strona pozwana podniosła skutecznie zarzut przedawnienia roszczenia, skoro Spółdzielnia Pracy dokonała ich sprzedaży stronie pozwanej w 2000 r. w ramach prowadzonej działalności gospodarczej. W tym wypadku termin przedawnienia roszczenia wynosi 3 lata.

W skardze kasacyjnej powód zaskarżając wyrok Sądu drugiej instancji w całości wniósł o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj. art. 222 § 1 k.c. w zw. z art. 44 ust. 1 ustawy archiwalnej przez przyjęcie, że powodowi nie przysługuje uprawnienie do żądania wydania materiałów archiwalnych a stronie pozwanej przysługuje skuteczne względem Skarbu Państwa uprawnienie do władania tymi ruchomościami; art. 42 w zw. z art. 1, art. 2, art. 15, art. 41 i art. 46 ustawy archiwalnej przez przyjęcie, że ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny tworzą materiały archiwalne powstałe i powstające w wyniku działalności wskazanej w tym przepisie jednostki organizacyjnej, której jednocześnie przysługuje prawo własności tych materiałów w sytuacji, gdy z przepisów tych nie wynika, aby musiała zachodzić tożsamość między jednostką organizacyjną, w wyniku której działalności powstały materiały archiwalne a jednostką, której przysługuje prawo własności materiałów archiwalnych, nadto wykładnia dokonana przez Sąd prowadzi do wniosku, że istnieje kategoria materiałów archiwalnych w rozumieniu art. 1 tej ustawy, które nie należą zarówno do państwowego zasobu archiwalnego, jak również niepaństwowego zasobu archiwalnego; art. 44 ust. 1 w ze, z art. 42 pkt 2 ustawy archiwalnej przez przyjęcie, że materiały archiwalne stanowiące własność Spółdzielni Pracy (...) „R.” nie stały się własnością Skarbu Państwa z chwilą trwałego zaprzestania działalności przez tą jednostkę organizacyjną; art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 43 ust. 1 i art. 42 pkt 2 ustawy archiwalnej przez przyjęcie, że umowa z dnia 10 kwietnia 2000 r., w zakresie w jakim dotyczy sprzedaży materiałów archiwalnych objętych ewidencjonowanym niepaństwowym zasobem archiwalnym, jest ważna; art. 169 § 1 k.c. w zw. z art. 7 k.c. przez przyjęcie, że pozwana z chwilą objęcia w posiadanie materiałów archiwalnych na podstawie tej umowy nabyła ich własność, w sytuacji gdy z ustaleń faktycznych wynika, że działała w złej wierze; art. 174 k.c. w zw. z art. 7 k.c. przez przyjęcie dobrej wiary po stronie pozwanej; art.

118 k.c. w zw. z art. 222 k.c. przez przyjęcie, że roszczenie o wydanie materiałów archiwalnych jest związane z prowadzeniem działalności gospodarczej przez Skarb Państwa - Dyrektora Archiwum Narodowego w K., w sytuacji gdy dochodzone roszczenie ma na celu ochronę prawa własności i związane jest z działalnością archiwalną, która polega na zaspakajaniu kulturalnych potrzeb społeczeństwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd drugiej instancji, po wykluczeniu potrzeby analizy przepisów ustawy archiwalnej w oparciu o przepisy Konstytucji RP, wskazał na wiele przyczyn uzasadniających oddalenie powództwa, przy czym część z nich wzajemnie się wyklucza, bowiem z jednej strony wskazuje, że objęte pozwem ruchomości podpadają pod definicję materiałów archiwalnych w rozumieniu art. 1 ustawy archiwalnej, a z drugiej strony przyjmuje, że powód nie wykazał, by materiały te wchodziły w skład ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego, zważywszy iż z uwagi na obowiązujące przed wejściem w życie ustawy archiwalnej przepisy, materiały te nie wchodziły do państwowego zasobu archiwalnego. Przyjęcie jednak, że pozew dotyczył materiałów archiwalnych w rozumieniu art. 1 ustawy archiwalnej podważa stanowisko, że materiały te nie wchodziły do ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego, skoro ich właścicielem w chwili transakcji ze stroną pozwaną w 2000 r. był podmiot wymieniony w art. 42 pkt 2 ustawy archiwalnej. Inaczej rzecz ujmując, warunkiem zaliczenia określonych dokumentów i rzeczy do ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego jest ich kwalifikacja jako materiałów archiwalnych w rozumieniu art. 1 ustawy archiwalnej. Sąd Apelacyjny nie był przekonany co do tego, czy przedmiot pozwu nie obejmował jednak materiałów archiwalnych wchodzących w skład ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego i w ramach asekuracji orzeczniczej i kaskadowej argumentacji wyjaśnił, że gdyby przedmiot pozwu dotyczył materiałów archiwalnych, to i tak powództwo musiało ulec oddaleniu. Uznał, że strona pozwana nabyła własność spornych materiałów, ponieważ w chwili nabycia była w dobre wierze (art. 169 § 1 k.c.), względnie doszło do nabycia ich własności przez zasiedzenie (art. 174 § 1 k.c.). Wreszcie uznał roszczenie powoda za przedawnione, bowiem Spółdzielnia

Pracy dokonała sprzedaży tych materiałów w ramach prowadzonej działalności gospodarczej, czego implikacją jest 3 - letni termin przedawnienia.

Przy poczynionym przez Sąd drugiej instancji założeniu, że przedmiot pozwu wchodził do ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego, argumentacja, która doprowadziła go do oddalenia apelacji jest nieprawidłowa. Przede wszystkim, w sprawie nie chodzi o roszczenie Spółdzielni Pracy, która sprzedała sporne materiały stronie pozwanej, lecz o roszczenia Skarbu Państwa, które ze względu na przedmiot nie pozostają w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej. W orzecznictwie wyjaśniono już, że zawarte w art. 118 k.c. określenie „związane z prowadzeniem działalności gospodarczej” jest określeniem bardzo szerokim, ale nie można go interpretować jako jakiegokolwiek związku z prowadzoną działalnością gospodarczą. Należy bowiem dokonać rozróżnienia pomiędzy zakresem pojęć „prowadzenie działalności gospodarczej” a pojęciem „prowadzenie przedsiębiorstwa”. Podstawą działalności gospodarczej jest aktywność podmiotu gospodarczego. Szerszym pojęciem jest „prowadzenie przedsiębiorstwa” oraz „czynności pozostające w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa”. W obrębie tego pojęcia znajdują się m.in. czynności związane z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa w znaczeniu podmiotowym. W takim związku z „prowadzeniem przedsiębiorstwa” może pozostawać wykonywanie czynności, które nie pozostają w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą i nie polegają na uczestnictwie w obrocie gospodarczym oraz nie prowadzą do wytwarzania dóbr materialnych, a także nie przynoszą żadnego zysku (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 1998 r., III CZP 12/98, OSNC 1998, nr 10, poz. 151). Cechami działalności gospodarczej są: profesjonalny charakter, powtarzalność podejmowanych działań, uczestnictwo w obrocie gospodarczym, podporządkowanie regułom gospodarki rynkowej, m. in. działanie w celu osiągnięcia zysku, chociaż działania bez zamiaru osiągnięcia zysków nie pozbawia automatycznie prowadzonej działalności charakteru działalności gospodarczej, gdy pozostają one w normalnym, funkcjonalnym związku z tą działalnością, w szczególności podejmowane są w celu realizacji zadań związanych z przedmiotem działalności tego podmiotu (por. uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 1991 r. III CZP 117/91, OSNCP

1992, nr 5, poz. 65; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 1992 r., III CZP 64/92, OSNCP 1992, nr 12, poz. 225).

Do momentu istnienia Spółdzielni Pracy Skarb Państwa mógł wystąpić jedynie z roszczeniem o ustalenie nieważności umowy, natomiast roszczenie o wydanie mogłoby ewentualnie powstać dopiero z momentem likwidacji tej Spółdzielni; wcześniej w razie uwzględnienia powództwa o ustalenie nieważności umowy roszczenie o wydanie mogło przysługiwać tylko Spółdzielni Pracy, chyba że wcześniej własność materiałów archiwalnych przeszłaby na Skarb Państwa na podstawie art. 44 ust. 1 ustawy archiwalnej. Niezależnie od tego wątpliwym jest w ogóle możliwość przedawnienia roszczenia o wydanie materiałów archiwalnych wchodzących w skład ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego, skoro tego rodzaju roszczenie, ze względu na przedmiot i jego istotę określoną w art. 1 ustawy archiwalnej, zawiera element niemajątkowy, którym jest przede wszystkim wartość historyczna takich dokumentów.

Archiwalny charakter dokumentacji wchodzącej w skład ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego, wykluczający - w świetle art. 43 ust. 1 w zw. z art. 42 pkt 4 - jej obrót, wyłączałby dopuszczalność nabycia jej własności przez zasiedzenie. Zasiedzenie bowiem może odnosić się do rzeczy znajdujących się w obrocie. W przeciwnym wypadku dopuszczenie możliwości nabycia tego rodzaju rzeczy przez zasiedzenie stanowiłaby obejście przepisów wyłączających te rzeczy z obrotu. Dopuszczalności zasiedzenia materiałów archiwalnych przed dniem 21 czerwca 2015 r. nie można wyprowadzać z regulacji wprowadzonej w art. 174 § 2 k.c. oraz w art. 189 k.c. ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (jedn. tekst: Dz. U. z 2019 r., poz. 908). Brak przepisów, które wprost wyłączają dopuszczalność zasiedzenia określonych rzeczy, które z mocy innych przepisów są wyłączone z obrotu albo wyłączone z obrotu z uwagi na ich cechy, nie oznacza jeszcze, że tego rodzaju przedmioty mogą być nabyte przez zasiedzenie.

Wyłączenia rzeczy z obrotu mogą mieć charakter bezwzględny oraz względny, uzależniony od podmiotu prawa (nabywcy prawa), który w drodze czynności prawnej albo wskutek zasiedzenia nabywa określonego rodzaju rzecz lub

jej część możliwą do prawnego wyodrębnienia. W orzecznictwie Sądu Najwyższego nie ma w tej materii jednolitości - por. orzeczenia wydane na gruncie art. 1 i 2 ustawy z dnia 6 lipca 2001 r. o zachowaniu narodowego charakteru strategicznych zasobów naturalnych kraju (Dz. U. Nr 97, poz. 1051), a także dotyczące zasiedzenia nieruchomości niezbędnych na cele obronności i bezpieczeństwa państwa (zob. uzasadnienie uchwały pełnego składu Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2007 r., III CZP 30/07, OSNC 2008, nr 5, poz. 43), czy zasiedzenia nieruchomości pod drogami publicznymi w rozumieniu ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 2010 r., IV CSK 40/10, OSNC 2011, nr 2, poz. 17, z dnia 15 lutego 2012 r., I CSK 293/11, OSNC 2012, nr 9, poz. 104, z dnia 6 marca 2015 r., III CSK 196/14, nie publ.).

Do nabycia własności rzeczy ruchomej od osoby nieuprawnionej do jej rozporządzenia, podobnie jak i do nabycia własności rzeczy ruchomej przez zasiedzenie, konieczna jest dobra wiara posiadacza w momencie objęcia jej w posiadanie - *mala fides superveniens non nocet* (art. 169 § 1 k.c. i art. 174 § 1 k.c.). Skoro w chwili zawierania umowy sprzedaży przedmiotowych ruchomości obowiązywał już art. 43 ust. 1 ustawy archiwalnej, to brak byłoby podstaw do przypisania stronie pozwanej przymiotu dobrej wiary, zwłaszcza że jako profesjonalny uczestnik obrotu prawnego-gospodarczego zobowiązany był do wykazania się podwyższonym miernikiem staranności (art. 355 § 2 k.c.), która bez wątplenia obejmuje znajomość powszechnie obowiązujących przepisów prawa.

Dobra wiara posiadacza występuje wówczas, gdy posiadanie rozpoczęło się w takich okolicznościach, które usprawiedliwiały przekonanie posiadacza, że nie narusza on cudzego prawa (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2014 r., II CSK 472/13, nie publ.), względnie, gdy posiadacz powołując się na przysługujące mu prawo błędnie przypuszcza, że prawo to mu przysługuje, jeśli tylko owo błędne przypuszczenie w danych okolicznościach sprawy uznać należy za usprawiedliwione. Z kolei w złej wierze jest ten, kto powołując się na przysługujące mu prawo wie, że prawo to mu nie przysługuje albo też ten, kto wprawdzie ma świadomość co do nie przysługiwania mu określonego prawa, jednakże jego niewiedza nie jest usprawiedliwiona w świetle okoliczności danej

sprawy. Dobrą wiarę wyłącza zarówno pozytywna wiedza o braku przysługującego prawa, jak i brak takiej wiedzy wynikający z braku należytej staranności, a więc niedbalstwa (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2017 r., I CSK 360/14, nie publ., postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2020 r., III CSK 9/18 i przywołane w jego uzasadnieniu orzecznictwo Sądu Najwyższego).

O złej wierze osób prawnych, które zgodnie z art. 38 k.c. (w niniejszej sprawie w zw. z art. 201 § 1 k.s.h.), działają przez swoje organy, rozstrzyga stan świadomości osób fizycznych, pełniących funkcję organu, a zatem decydujące znaczenie z tej perspektywy ma to, czy osoby fizyczne pełniące funkcje organu wiedziały lub wprowadzi nie wiedziały, ale wiedziałyby, gdyby się zachowały z odpowiednią, wymaganą od nich starannością, o nieprzysługiwaniu osobie prawnej prawa własności rzeczy w chwili obejmowania jej w posiadanie (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 października 1972 r., I CR 177/72, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2015 r., III CSK 355/15).

Bezzasadność podniesionych przez stronę pozwaną zarzutów przedawnienia roszczenia oraz nabycia przedmiotów objętych umową z dnia 10 kwietnia 2000 r. w okolicznościach wskazanych w art. 169 § 1 k.c., względnie nabycia ich przez zasiedzenie nie mogła jednak doprowadzić do uwzględnienia skargi kasacyjnej. Decydujące znaczenie dla skuteczności, bądź nieskuteczności dochodzonych przez Skarbu Państwa roszczeń ma ocena, czy w chwili zawierania umowy, której przedmiotem były objęte pozwem dokumenty i rzeczy, spełniały one normatywne cechy materiałów archiwalnych w rozumieniu art. 1 ustawy archiwalnej.

Zgodnie z tym przepisem, materiałami archiwalnymi wchodzącymi do narodowego zasobu archiwalnego są wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, dokumenty elektroniczne w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako

źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych organów oraz innych państwowych jednostek organizacyjnych, a także o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych - powstała w przeszłości i powstająca współcześnie.

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli i dzieli się na państwowy zasób archiwalny oraz niepaństwowy zasób archiwalny (art. 2 ust. 1 i 2 ustawy archiwalnej). Materiały archiwalne stanowiące narodowy zasób archiwalny przechowuje się wieczyście (art. 3 ustawy archiwalnej).

Państwowy zasób archiwalny tworzą materiały archiwalne powstałe i powstające w wyniku działalności: organów państwowych i innych państwowych jednostek organizacyjnych; organów jednostek samorządu terytorialnego oraz innych samorządowych jednostek organizacyjnych; obcych organów władzy i administracji państwowej i innych organów, jednostek organizacyjnych i organizacji, związków wyznaniowych, a także okupacyjnych jednostek wojskowych, jeżeli materiały znajdują się w RP (art. 15 ust. 1 ustawy archiwalnej). Państwowy zasób archiwalny tworzą również materiały archiwalne powstałe w wyniku działalności: partii politycznych oraz organizacji o charakterze politycznym, społecznym, zawodowym i gospodarczym; kościołów i związków wyznaniowych; innych niepaństwowych organizacji i jednostek organizacyjnych; działaczy politycznych, społecznych, gospodarczych, twórców w dziedzinie nauki i techniki, kultury i sztuki oraz innych osób, które wniosły swój historyczny wkład do rozwoju Państwa Polskiego, życia politycznego, społecznego i gospodarczego oraz rozwoju nauki i techniki oraz kultury i sztuki; rodzin i rodów, które wywarły historyczny wpływ na sprawy państwowe, stosunki polityczne, gospodarcze i społeczne, a także dotyczące ich majątków, przedsiębiorstw i innej aktywności gospodarczej - jeżeli materiały te stały się własnością Państwa w wyniku zakupu, darowizny lub w innej drodze (art. 15 ust. 2 ustawy archiwalnej).

Niepaństwowy zasób archiwalny tworzą materiały archiwalne, które nie wchodzą do państwowego zasobu archiwalnego. Zasób ten jest ewidencjonowany i nieewidencjonowany (art. 41 ust. 1 i 2 ustawy archiwalnej). Ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny tworzą materiały archiwalne powstałe i powstające w wyniku działalności: partii politycznych, organizacji politycznych, spółdzielczych i innych organizacji społecznych, kościołów i związków zawodowych oraz innych niepaństwowych jednostek organizacyjnych, które stanowią własność tych podmiotów (art. 42 ustawy archiwalnej).

Materiały archiwalne wchodzące do ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego nie mogą być zbywane (art. 43 ust. 1 i art. 8 ustawy archiwalnej). Z chwilą trwałego zaprzestania działalności przez jednostkę organizacyjną, o której mowa w art. 42, jej materiały archiwalne stają się własnością Państwa, wchodzą do państwowego zasobu archiwalnego i podlegają przekazaniu do właściwej jednostki państwowej sieci archiwalnej wskazanej decyzją Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych (art. 44 ust. 1 w zw. z art. 8 *in fine* ustawy archiwalnej).

Dokonując wykładni pojęcia „materiałów archiwalnych” w rozumieniu art. 1 ustawy archiwalnej należy mieć na uwadze, iż pod pojęcie to podpadają materiały mające wartość historyczną. Na ten istotny i zarazem zasadniczy element kwalifikacyjny tego rodzaju materiałów wskazują także pozostałe przepisy ustawy archiwalnej (por. np. art. 15 ust. 2 pkt 4 i 4, art. 44 ust. 4). Zarówno w języku potocznym, jak i specjalistycznym przez archiwum rozumie się zbiór dokumentów, pism, akt nieaktualnych już, ale wartych zachowania, czyli są to dokumenty, które straciły swoją aktualność i niejako wyszły z obiegu. W konsekwencji na przykład w przypadku podmiotów gospodarczych dokumenty te przestały mieć znaczenie gospodarcze, handlowe związane z prowadzoną działalnością i w ogóle dla prowadzona działalności gospodarczej przez inny podmiot gospodarczy w danej branży. Innymi słowy, przestają służyć właścicieli, względnie nie mogą także służyć określonym podmiotom, zajmujących się tego rodzajem działalności gospodarczej, w której te materiały mogą być nadal wykorzystywane ze względu na swoje funkcje oraz wartość gospodarczą i handlową. Mogą natomiast, ze względu już tylko na wartość historyczną, służyć nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz

potrzebom obywateli (art. 3 ustawy archiwalnej). Niewątpliwym jest, że zakazy zawarte w art. 8 i 43 ustawy archiwalnej mają na celu wykluczenie dopuszczalności handlu materiałami archiwalnymi, czyli dokumentami o znaczeniu historycznym. Każdy określony dokument, który powstał cechuje już z tego względu pewien element historyczności, jednak z punktu widzenia definicji zawartej w art. 1 ustawy archiwalnej nie o tak rozumianą historyczność chodzi. Dlatego przepis ten nie może być wykładany dosłownie i hermeneutycznie, bez uwzględniania jego znaczenia w kontekście interpretacji systemowej, celowościowej i logicznej i bez poszanowania konstytucyjnych zasad ochrony prawa własności i wolności gospodarczej.

W celu więc dokonania prawidłowej interpretacji art. 1 ustawy archiwalnej i wykładni pojęcia „materiałów archiwalnych” należy mieć na uwadze także przepisy Konstytucji RP z 1997 r. i innych ustaw. Zgodnie z art. 21 ust. 1 i 2 Konstytucji Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia, a wywłaszczenie jest dopuszczalne jedynie wówczas, gdy jest dokonywane na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem (art. 21 ust. 1 i 2). Społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego RP (art. 20). Ograniczenie wolności gospodarczej jest dopuszczalne tylko w drodze ustawy i tylko ze względu na ważny interes publiczny (art. 22). Własność i inne prawa majątkowe podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej. Własność może być ograniczana tylko w drodze ustaw i tylko w zakresie, w jakim nie narusza ona istoty własności (art. 64 ust. 2 i 3).

Materiały i dokumentacja związana z prowadzeniem działalności gospodarczej stanowią istotny składnik przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym i funkcjonalnym, decydujący o jego istocie. Stosownie do art. 55¹ k.c. przedsiębiorstwo jest zorganizowanym zespołem składników niematerialnych i materialnych przeznaczonym do prowadzenia działalności gospodarczej i obejmuje m.in. księgi oraz dokumenty związane z prowadzeniem takiej działalności. Ważnym składnikiem przedsiębiorstwa, często zmaterializowanym w odpowiednich dokumentach jest również suma doświadczeń zawodowych, posiadanych zdobyczy myśli technicznej i organizacyjnej (*know-how*). Również

tajemnica przedsiębiorstwa, o której mowa w art. 11 ust. 2 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (jako informacje techniczne, technologiczne, organizacyjne przedsiębiorstwa lub inne informacje posiadające wartość gospodarczą, które jako całość lub w szczególnym zestawieniu i zbiorze ich elementów nie są powszechnie znane osobom zwykle zajmującym się tym rodzajem informacji albo nie są łatwo dostępne dla takich osób), może być zawarta w tego rodzaju dokumentacji przedsiębiorstwa.

W obrocie prawnym funkcjonuje także pojęcie „zorganizowanej części przedsiębiorstwa”, w skład której wprawdzie nie muszą wchodzić wszystkie składniki określone w art. 55¹ k.c., ale chodzi o taki zespół składników niematerialnych i materialnych, który jest na tyle zorganizowany i kompletny, iż może funkcjonować jako samodzielne przedsiębiorstwo, prowadzące określony rodzaj działalności gospodarczej (por. wyrok NSA z 27 marca 2013 r., II FSK 1896/11, nie publ.). Istotą zorganizowanej części przedsiębiorstwa, którą cechuje swoista odrębność i samodzielność, jest możliwość prowadzenia na bazie jego zasadniczych składników działalności gospodarczej.

Jak stanowi art. 55² k.c. czynność prawna mająca za przedmiot przedsiębiorstwo obejmuje wszystko, co wchodzi w skład przedsiębiorstwa, chyba że co innego wynika z treści czynności prawnej albo z przepisów szczególnych.

Wyłączenie z przedsiębiorstwa, a przez to pozbawienie jego właściciela, dokumentacji gromadzonej w toku działalności, która ma znaczenie ze względu na profil prowadzonej działalności w wielu przypadkach prowadziłoby do jego likwidacji, a co najmniej do uszczuplenia jego wartości i zakłócenia tej działalności. W konsekwencji literalna wykładnia art. 1 w zw. z art. 44 ust. 1 i art. 43 ust. 1 ustawy archiwalnej stałaby na przeszkodzie nie tylko zbyciu funkcjonującego zgodnie z prawem przedsiębiorstwa na rzecz nabywcy prowadzącego lub zamierzającego prowadzić działalność w ramach takiego samego profilu (art. 55² k.c.), ale także różnego rodzaju przekształceniom podmiotowym, w wyniku których dotychczasowy podmiot prowadzący przedsiębiorstwo w sensie prawnym przestaje istnieć (por. np. art. 491 i n. k.s.h.), a nowe podmioty przejmowałyby dokumentację podmiotu, który przestał istnieć. Ten sam problem dotyczyłby także innych

podmiotów, w tym spółdzielni działających na podstawie ustawy z dnia 16 września 1982 r. - Prawo spółdzielcze (zob. np. art. 96 i n., art. 108), a także kościołów i związków wyznaniowych, tj. w razie np. erygowania nowej parafii z innej parafii lub włączenia dotychczasowej do innej parafii, z czym wiązałoby się przejęcie ksiąg parafialnych i innej dokumentacji, bez których niemożliwe byłoby funkcjonowanie nowych bytów prawa kanonicznego (por. kanon 515 kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.), a tego rodzaju ingerencja państwa bez wątpienia naruszałaby regulacje zawarte w art. 25 ust. 3 i 4 Konstytucji RP w zw. z art. 4 ust. 1 i 2 oraz 5 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r. (Dz. U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318), a także w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (jedn. tekst: Dz. U. z 2019 r., poz. 1347) oraz w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (jedn. tekst: Dz. U. z 2017 r., poz. 1153). Te same zresztą problemy występowałyby w odniesieniu do podmiotów prawa publicznego, np. w razie łączenia i dzielenia jednostek samorządu terytorialnego (art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, jedn. tekst: Dz. U. z 2020 r., poz. 713 oraz art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, jedn. tekst: Dz. U. z 2020 r., poz. 920).

Nie można więc dokonywać oceny charakteru dokumentów i innego rodzaju rzeczy wymienionych w art. 1 ustawy archiwalnej bez uwzględnienia ich znaczenia jako elementu przedsiębiorstwa funkcjonalnie i integralnie powiązanego z innymi składnikami przedsiębiorstwa tworzącymi go jako całość gospodarczą. W efekcie materiały i dokumentacja stanowiące element przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym i funkcjonalnym nie podpadają pod pojęcie materiałów archiwalnych w rozumieniu art. 1 ustawy archiwalnej jeżeli są zbywane w takim charakterze (tj. jako kumulatywny element określonego przedsiębiorstwa) w ramach zbycia tego przedsiębiorstwa, zorganizowanej jego części, czy zakładu, względnie jako jeden z aktywnych elementów przedsiębiorstwa o wymiernej wartości ekonomicznej, a nie wyłącznie historycznej, który wskutek tego zbycia staje się składnikiem przedsiębiorstwa nabywcy, ze względu na rodzaj prowadzonej przez nabywcę działalności gospodarczej.

Pozew dotyczy dokumentacji, opisanej szczegółowo w zestawieniu i obejmuje kilka tysięcy pozycji, m.in. kartony do witraży oraz projekty, szkice i kalki do kartonów, szablony (k. 445 - 539), która była przedmiotem umowy z dnia 10 kwietnia 2000 r. Z ustaleń faktycznych, które są wiążące w postępowaniu kasacyjnym (art. 398¹³ § 2 k.p.c.; powód w skardze kasacyjnej nie podnosił zarzutów naruszenia prawa procesowego) wynika, że Skarb Państwa od momentu wejście, za pośrednictwem stosownych jednostek organizacyjnych, w posiadanie tej dokumentacji nie traktował jej jako materiał archiwalny, skoro wraz ze znacjonalizowanym przedsiębiorstwem – K. Zakład (...)S.G. Ż. i Spółka z siedzibą w K. przy Al. (...) prowadzonym w formie spółki jawnej przekazał je powstałym w tym celu przedsiębiorstwom państwowym (najpierw były to K. Zakłady S. w K., a następnie K. Przedsiębiorstwo (...) „R.” w K.), które jakkolwiek były tzw. jednostkami gospodarki uspołecznionej, ale odrębnymi od Skarbu Państwa państwowymi osobami prawnymi, działającymi na zasadach rozrachunku gospodarczego, odpowiadającymi za własne zobowiązania i za których zobowiązania Skarb Państwa nie ponosił odpowiedzialność, a jedynie w wypadkach przewidzianych w odrębnych przepisach (por. np. art. 1 ust. 2, art. 2, art. 3 i art. 12 dekretu z dnia 26 października 1950 r. o przedsiębiorstwach państwowych jedn. tekst: Dz. U. z 1960 r., Nr 18, poz. 111). Następnie w połowie lat 70-tych ub. wieku przedmiotowa dokumentacja wraz z pozostałymi składnikami przejętego przedsiębiorstwa została przekazana podmiotom spółdzielczym, a w dalszej kolejności weszła w skład przedsiębiorstwa kontrahenta strony pozwanej z umowy z dnia 10 kwietnia 2000 r. Obrót ten miał miejsce jeszcze przed wejściem w życie ustawy archiwalnej, aczkolwiek na gruncie ówczesnych przepisów definicja materiałów archiwalnych nie różniła się w sposób istotny od aktualnie obowiązującej, w tym obowiązującej w dacie zawarcia spornej umowy.

W czasie ustanowienia przymusowego zarządu państwowego nad przedsiębiorstwem – K. Zakład (...)S.G. Ż. i Spółka z siedzibą w K. przy Al. (...) (1952 r.) i stwierdzenia jego przejścia na rzecz Państwa (1960 r.), obowiązywał dekret z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych (Dz. U. Nr 19, poz. 149), który zastąpił dekret z dnia 7 lutego 1919 r. o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami (Dz. Pr. P.P. Nr 14, poz. 182). Dekret z dnia 29 marca

1951 r. upoważnił Prezesa Rady Ministrów do jego wykonania, w tym w zakresie określenia jakie materiały archiwalne wchodziły w skład państwowego zasobu oraz trybu i zasad ich zabezpieczenia oraz przekazywania do archiwów państwowych (art. 4 i 10). Zarówno w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie państwowego zasobu archiwalnego (Dz. U. Nr 24, poz. 165), jak i w kolejnym rozporządzeniu z dnia 19 lutego 1957 r. (Dz. U. Nr 12, poz. 66) do państwowego zasobu archiwalnego zaliczano wszystkie materiały, które posiadały historyczne znaczenie polityczne, społeczne, gospodarcze i naukowe (§ 1). Według obu aktów prawnych w skład państwowego materiału archiwalnego wchodziły materiały archiwalne m.in. zlikwidowanych przedsiębiorstw prywatnych (por. § 2 pkt 1 rozporządzenia z dnia 26 kwietnia 1952 r. i § 3 pkt 1 lit. a rozporządzenia z dnia 19 lutego 1957 r.). Z kolei obowiązujący wcześniej dekret z dnia 7 lutego 1919 r. do archiwum państwowego zaliczał akty i dokumenty, które powstały i powstawać będą wskutek urzędowania i czynności władz, urzędów i w ogóle jakichkolwiek organów Państwa Polskiego, władz kościelnych, wyznaniowych, instytucji i korporacji publicznych i prywatnych, na ziemiach polskich istniejących, organów państwowych rosyjskich, które działały w obrębie Państwa Polskiego, a także organów władz okupacyjnych, a ponadto wszelkiego rodzaju zabytki rękopiśmienne, dotyczące kultury, dziejów i stosunków wewnętrznych i zewnętrznych Państwa lub jego części (art. 3).

Wskutek objęcia przymusowym zarządem państwowym, a następnie znacjonalizowania przedsiębiorstwa – K. Zakład (...) S.G. Ż. i Spółka z siedzibą w K. przy Al. (...), na bazie jego składników materialnych i niematerialnych utworzone zostało przedsiębiorstwo państwowe, a następnie składniki te przeszły na inne jeszcze przedsiębiorstwo państwowe, a w dalszej kolejności na podmioty spółdzielcze. W istocie więc przedsiębiorstwa państwowa, jak i podmioty prawa spółdzielczego w tym kontrahent strony pozwanej, kontynuowali działalność w zakresie przedsiębiorstwa spółki jawnej – K. Zakład (...) S.G. Ż. i Spółka z siedzibą w K. przy Al. (...).

W dniu 10 listopada 1999 r. założyciele pozwanej spółki zawarli ze spadkobiercami wspólników spółki jawnej - którzy wcześniej zainicjowali postępowania administracyjne mające na celu wzruszenie aktów

nacjonalizacyjnych - umowę, na mocy której spadkobiercy ci wyrazili zgodę na nieodpłatne korzystanie z nazwy o brzmieniu K. Zakład W. S.G. Ż. i logo, pod warunkiem prowadzenia przez nowo tworzony podmiot gospodarczy działalności w sferze witrażownictwa celem podtrzymania tradycji placówki witrażowej S.G. Ż. oraz działalności wystawienniczej prezentującej dorobek K. Zakładu W. S.G. Ż.

Przedmiotem umowy kupna sprzedaży z dnia 10 kwietnia 2000 r. było kompletne wyposażenie, zapasy magazynowe materiałów witrażowniczych oraz zbiory artystyczne znajdujące się w Zakładzie W. przy Al. (...) w K. Umowa obejmowała wszystkie materiały potrzebne do wykonywania witraży oraz wszystkie rzeczy, które dotyczyły tej produkcji, kartony, kalki i witrażyki. W § 5 postanowiono, że kupujący, który będzie prowadził działalność w branży witrażowniczej przejmie z dniem 10 kwietnia 2000 r. od sprzedającego pracowników zatrudnionych dotychczas w Zakładzie W. w oparciu o art. 23 k.p.

Z tak określonego przedmiotu czynności prawnej oraz z postanowienia dotyczącego przejęcia pracowników dotychczasowego zakładu pracy (art. 23 k.p.) wynika jednoznacznie, że dotyczył on przedsiębiorstwa w znaczeniu, o którym stanowi art. 55¹ k.c., a co najmniej jego zorganizowanej części i w konsekwencji materiały objęte pozwem stanowiły składniki przedsiębiorstwa, które były potrzebne do prowadzenia działalności gospodarczej w tej branży, w tym do działalności konserwatorskiej i nie mogły zostać zakwalifikowane, w dacie tej czynności prawnej, jako materiały archiwalne w rozumieniu art. 1 ustawy archiwalnej. Należy też zwrócić uwagę, iż w chwili zbycia spornych materiałów, Spółdzielnia Pracy „R.” była w tej branży aktywnym podmiotem, skoro zatrudniała pracowników i jednym z postanowień umowy z dnia 10 kwietnia 2000 r. był obowiązek nabywcy przejęcia pracowników. Oznacza to, że przed tą transakcją materiały te nie mogłyby przejść na Skarb Państwa na podstawie art. 44 ust. 1 ustawy archiwalnej. Ponadto z ustaleń faktycznych wynika, że pozwana po zawarciu tej umowy kontynuowała tradycję przedsiębiorstwa Ż. (na co wskazuje pismo Stowarzyszenia M. z dnia 30 stycznia 2006 r.), a zatem całość nabytych składników była wykorzystywana w związku z prowadzoną działalnością i także i z tego względu nie można przyjąć, iż przedmiotem umowy z dnia 10 kwietnia 2000 r. były materiały archiwalne w rozumieniu art. 1 ustawy archiwalnej.

Materiały te stanowią integralny zbiór składników służących projektowaniu, wykonywaniu, montażowi oraz konserwacji witraży. Celem powołania pozwanej spółki było prowadzenie działalności w zakresie witrażownictwa przy zachowaniu dbałości o profesjonalny i artystyczny poziom wykonywanych prac celem podtrzymania tradycji zasłużonej placówki witrażowej oraz prowadzenie oprócz działalności produkcyjnej i konserwatorskiej także działalności wystawienniczej prezentującej dorobek tego Zakładu. W 2004 r. pozwana spółka utworzyła prywatne Muzeum W. (wpisane do rejestru muzeów MKiDN - k. 349 i n.), które jest jednostką organizacyjną działającą na podstawie ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (jedn. tekst: Dz. U. z 2020 r., poz. 902) oraz postanowień statutu uzgodnionego z Ministrem Kultury.

W stanie faktycznym sprawy dodatkowym argumentem przemawiającym przeciwko tezie powoda, iż przedmiotem umowy z dnia 10 kwietnia 2000 r. były materiały archiwalne, a nie przedsiębiorstwo w znaczeniu zorganizowanego zespołu składników niematerialnych i materialnych, jest też wynik postępowań administracyjnych w przedmiocie stwierdzenia nieważności nacjonalizacyjnych aktów administracyjnych ze skutkiem *ex tunc*. Mianowicie, decyzją z dnia 28 stycznia 2002 r. Minister Gospodarki stwierdził nieważność zarządzenia Ministra Przemysłu Drobного i Rzemiosła z dnia 18 grudnia 1952 r. w sprawie ustanowienia przymusowego zarządu państwowego nad przedsiębiorstwem K. Zakład (...) S. G. Ż. i Spółka, a także orzeczenia Przewodniczącego Komitetu Drobnej Wytwórczości z dnia 21 stycznia 1960 r. w sprawie stwierdzenia przejścia na własność Państwa tego przedsiębiorstwa.

Powyższej oceny materiałów stanowiących przedmiot pozwu nie zmienia też okoliczność, iż jak wynika z ustaleń faktycznych w dniu 25 maja 1962 r. A. Ż. oświadczył, że akta K. Zakładu W. S.G. Ż., będące jego prywatną własnością i znajdujące się w lokalu przy Al. (...) przekazuje Archiwum Państwowemu dla M. K. i Województwa K. Nie został jednak sporządzony protokół zdawczo - odbiorczy, w związku z czym nie wiadomo, o jakie akta chodziło, zaś Skarb Państwa po znacjonalizowaniu przedsiębiorstwa – K. Zakład (...) S. G. Ż. i Spółka nie przejmował do archiwum państwowego jakichkolwiek składników tego

przedsiębiorstwa, lecz całość składników tego przedsiębiorstwa była bazą dla utworzonego przedsiębiorstwa państwowego.

Abstrahując już od kwestii skuteczności przejścia wówczas prawa własności na rzecz Skarbu Państwa, na co zwracały uwagę Sądy obu instancji, zważywszy też na okoliczność, iż oświadczenie to zostało złożone po wydaniu aktów nacjonalizacyjnych, które okazały się nieważne i zapewne gdyby nie te akty oświadczenie to nie zostałoby złożone, Skarb Państwa nie mógłby zostać uznany za posiadacza w dobrej wierze. Niemniej jednak przejęte przez Skarb Państwa składnik majątkowe, w tym ewentualnie te, które miały zostać przekazane przez A. Ż. były przedmiotem wielokrotnego obrotu w tym na rzecz przedsiębiorstw państwowych, a następnie podmiotów prawa spółdzielczego. Dlatego nie budzi wątpliwości skuteczność nabycia ich przez Spółdzielnię Pracy „R.”, tym bardziej, że było to nabycie odpłatne.

Skarb Państwa jest szczególną osobą prawną, która działa przez odpowiednie państwowe jednostki organizacyjne, które wprawdzie wchodzi w skład ogólnej struktury państwa, ale wobec siebie są odrębne pod względem reprezentacji Skarbu Państwa w zakresie stosunków cywilnoprawnych dotyczących mienia znajdującego się w ich zarządzie (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2007 r., III CZ 39/07). W orzecnictwie jest również prezentowany pogląd, że działania oraz „świadomość” i „wiedza” jednych jednostek organizacyjnych Skarbu Państwa pozostaje bez znaczenia dla innych tego rodzaju państwowych jednostek organizacyjnych i dotyczy to także okresu obowiązywania zasady jednolitej własności państwowej. Zatem świadomość osób kierujących określoną państwową jednostką organizacyjną, nie wpływa na świadomość i tym samym dobrą lub złą wiarę innej państwowej jednostki organizacyjnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 2015 r., IV CSK 514/14 i postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2015 r., III CSK 355/15). Objęcie rzeczy we władanie na podstawie decyzji administracyjnej na ogół wspiera przekonanie o przysługiwaniu Skarbowi Państwa tytułu prawnego do obejmowanej rzeczy (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2014 r., I CSK 658/13 i z dnia 2 lipca 2015 r., V CSK 625/14).

W okresie obowiązywania zasady jednolitego funduszu własności państwowej, wywodzonej z art. 128 k.c. w pierwotnym brzmieniu, do czasu wejścia w życie w dniu 1 lutego 1989 r. ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 3, poz. 11), Skarb Państwa był wyłącznym podmiotem uprawnień dotyczących mienia państwowego, a państwowe osoby prawne wykonywały jedynie te uprawnienia w imieniu własnym, ale na rzecz tego podmiotu (zob. uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 16 października 1961 r., I CO 20/61, OSN, nr II, poz. 41 oraz, z dnia 18 czerwca 1991 r., III CZP 38/91 - zasada prawna - OSNCP 1991, nr 10-12, poz. 118; z dnia 7 listopada 1980 r., III CZP 2/80, OSNCP 1981, Nr 4, poz. 47; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2002 r., III CZP 62/02, OSNC 2004, Nr 1, poz. 7). Państwowe osoby prawne - w granicach swej zdolności prawnej - wykonywały względem zarządzanych przez nie części mienia ogólnonarodowego uprawnienia płynące z własności państwowej.

Wprawdzie w poprzednim systemie prawno - ustrojowym organizacje spółdzielcze, w tym spółdzielnie i ich związki były jednostkami gospodarki uspołecznionej, ale nie działały w strukturze jednostek państwowych i w przeciwieństwie do państwowych osób prawnych, które nie były właścicielami przydzielonej im części mienia ogólnonarodowego, spółdzielnie były podmiotem własności spółdzielczej. Organizacje spółdzielcze nie podpadały pod zasadę jednolitego funduszu własności państwowej i tym samym możliwe było przenoszenie własności pomiędzy nimi, co wynikało z regulacji zawartej w ustawie z dnia 1961 o spółdzielniach i ich związkach (Dz. U. Nr 12, poz. 61 z późn. zm.), a od 1 stycznia 1983 r. w powołanej ustawie z dnia 16 września 1982 r. - Prawo spółdzielcze.

Z tych względów pomimo błędnego uzasadnienia zaskarżony wyrok odpowiada prawu i Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., a o kosztach postępowania kasacyjnego na podstawie art. 98 § 3 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 398²¹ k.p.c. Na zasądzone koszty składa się wynagrodzenie za zastępstwo procesowe ustalone według minimalnej stawki taryfowej (§ 2 pkt 7 w zw. § 10 ust. 4 pkt 2 i § 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie, Dz. U. z 2015 r.

poz. 1800 ze zm., w zw. z § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie opłat za czynności adwokackie, Dz. U. z 2016 r. poz. 1668).